

U vusulusa muya wa vhuthu (*ubuntu*)

Inwe ya ngudo khulwanesa ye ra i guda u bva kha dwadze la Khoronavairasi ndi ya uri vhutshilo ndi ha ndeme nahone sa vhathu a ro ngo sikwa nga ndila ine ra kona u tshila ro khethelwa thungo kana u tshila u wothe.

Nga tshifhinga tsha musu dwadze lo dinea maanda, vhezhi ha vhathu vho tambudzwa nga mutsiko wa muhumbulo wo vhangwaho nga mulandu wa nyimele ya tshifhinga tshilapfu tsha u khethelwa thungo. Ro kona u vho na ndeme ya u tshilana khathihi na uri vhu kwamani vhu nga thusa hani kha u khwinifhadza matshilo ashu khathihi na u ri thusa uri ri kone u kunda khaedu dzine ra tangana nadzo vhutshiloni.

Zwa u vhu elesa hashu kha matshilele o dowelesho, zwo dovha hafhu zwa ri nea tshikhala tsha u vusulusa hafhu muya wa vhuthu khathihi na vhu thihi zwine zwa vha zwone zwi talusaho mvumbo ya lushaka lwashu. Kha divhazwakale yashu yothe, ro kona u zwi sumbedza uri ro khatsha musu ri tshithu tshithihi nahone ri nga kona u kunda khaedu dzine dza konda vhu kuma.

Shango lashu lo fhatwa nga kha nyito dzo angalalaho khathihi na vhu shaka ho dzingindelaho vhu kati ha vhadzulapo vhalo. Hu dovha hafhu ha vha mvelele dzashu nga u angaredza khathihi na vhu di ha u fhambana hadzo hune ha ita uri shango la Afrika Tshipembe li vhe shango lavhudi vhu kuma nga ndila yo khetheaho. Uhu u tanganelana ndi hune ha vhidzwa u pfi ndi muya wa Vhuthu (*spirit of Ubuntu*), zwine zwa katela vhu vha ha u vha muthu khathihi na u sumbedza vhu thuh kha vha nwe vhatu.

Iphi ili *Ubuntu*, li bva kha li ambele la luambo lwa TshiZulu line la ri “*umuntu ngumuntu ngabantu*”, zwine zwa amba uri muthu ndi muthu nga vhatu kana ndi zwine nda vha zwone nga vhone, zwine zwa sumbedza u tikana ha vhatu.

Zwi ri sumbedza uri rothe ri nga kona u bvedza vhu koni hashu nga ndila yo fhelelaho nga u tutuwedza zwa u thogomelana khathihi na u dzulela u dihumbudza uri sa vhatu ri a toda na u itela ri kone u tshila matshilo ashu nga ndila yo fhelelaho khathihi na u fhatsh lushaka lwavhudi.

Zwi nwe hafhu, muya wa Vhuthu u sumbedza vhu fa hashu ha la Afrika Tshipembe ho pfumaho nahone havhudi vhu ne ho ditika kha maitete a fanaho na vhu pfelelvhutungu, u humbelelana, u vavhalela, vhu lenda, ndinganyelo, tshirunzi tsha vhatu na vhu thihi hashu.

Musu ri tshi khou bvedza lushaka lwashu phanda, hu khou itwa khuwelelo ya uri ri dovhe hafhu ri vusuluse muya wa Vhuthu u itela uri ri shume ro livha kha zwipikwa zwi fanaho khathihi na madzangalelo o tanganelaho u itela u khwinifhadza matshilo a vhatu vhothe. Kha ri tikedzane sa vhatu khathihi na u tutuwedza vhu thihi musu ri tshi khou bveta phanda na u shela mulenzhe rothe kha u fhatsh lushaka lwashu.

U itela uri ri kone u talutshedza hafhu divhazwakale yashu sa vhadzulapo vha la Afrika Tshipembe, zwi do toda uri ri tanganedze maitete ashu a zwa Vhuthu nahone ri nga thoma nga u tou diimisela u theshelesa khathihi na u nea ngeletshedzo, tsivhudzo kana u tika avho vha vha toda thikhedzo ya zwa nyanyuwo.

Vhuthu vhu tōḡa uri ri ḡidzhenise kha zwa u thusa zwitshavhani zwashu nahone hezwi zwi nga konadzea fhedzi nga kha u lambedza avho vhane vha shaya, u thusa vhadzulapo vhane vha vha vhaaluwa, u ḡinetshela u thusa kha madzangano a thuso ya vhathu, u thoma mafulo a u bveledza zwiliwa khathihi na u lima ngade dza zwiliwa u itela uri hu kone u vha na ḡisedzo ya zwiliwa afho kha zwitshavha zwi shayaho.

Ri nga ḡinetshedzela u thusa kha zwigwada zwa u linda kha vhupo hashu khathihi na u thusa dziforamu dza zwa vhupholisa ha zwitshavha dzapo u itela u thusa u lwa na zwiito zwa vhugevhenga heneffho zwitshani zwashu. Zwiito zwi fanaho na u sa renga zwithu zwo tou tswiwaho kana zwine zwa si vhe zwa vhukuma khathihi na u vhiga milandu ya zwiito zwenezwo afho tshitiitshini tsha mapholisa tshi re tsinisa na vhone zwi a khwaḡhisa nndwa yashu ya u lwa na zwiito zwa vhugevhenga.

Vhuḡwe ha vhugevhenga vhu shushaho vhukuma vhune ha tōḡa tshumisano yashu roḡhe, ndi uho ha zwiito zwa Dzikhakhathi dzo Ditikaho nga Mbeu na Mabulayo a Vhafumakadzi (GBVF). Ri nga shela mulenzhe nga u vhiga milandu ya zwiito zwa dzikhakhathi na u tambudzwa zwine zwa itelwa vhafumakadzi na vhana kha tshitiitshi tsha mapholisa tshi re tsinisa u itela u thusa avho vho ponyaho zwiito zwenezwo uri vha kone u tshila zwavhuḡi nga murahu ha u ḡangana na nyimele idzo dzi shushaho ngauralo nga kha u vha ḡea thikhedzo na thuso ya zwa vhueletshedzi.

Kha ri dovhe hafhu ri tikedze na u ḡogomela vhana vhashu nga u vha tsini na matshilo avho khathihi na u vha alusa nga ḡila yavhuḡi ri tshi vha sumba ḡilani yo teaho afha vhutshiloni. Inwe ya ḡila dzine ra nga dzi shumisa kha u vha alusa zwavhuḡi ndi u vha dzivhisa u shumisa zwidzidzivhadzi, zwine zwa vhaisa mitakalo yavho.

Vhathu vhoḡhe vha ḡa Afrika Tshipembe, nga maanḡa vhaswa vhashu vha khou ḡutuwedzwa uri vha ri "Hai!" kha zwidzidzivhadzi na zwikambi zwi si ho mulayoni. Ri tea u khwaḡhisa nndwa yashu ya u lwa na zwidzidzivhadzi khathihi na u shumiswa ha zwikambi nga ḡila yo kalulaho sa izwi zwi tshi kwama vhutshilo ha muthu muḡwe na muḡwe nga ḡila dzo livhanaho thwii kana zwa kwama muthu muḡwe na muḡwe heneffho kha zwitshavhani zwashu nga inwe ḡila.

Nga muya wa Vhuthu, kha ri ḡetshedze thuso kha vhaswa vhashu nga u ita zwoḡhe zwine ra nga kona heneffho hune ra vha na maanḡa hone uri ri ḡetshedze vhaswa vhashu zwikhala zwa mishumo. Musi ri tshi thola vhaswa vhanzhi mishumoni, ri vha ri tshi khou fhaḡa lushaka khathihi na u fhungudza thaidzo ya zwa vhushayamishumo.

Muvhuso, nga woḡhe, u ḡo ḡanganya vhadzulapo vhoḡhe ho sedzwa tshipikwa tshithihi tsha u lwa na khaedu dzine ra ḡangana nadzo nga kha u tshimbidza mbekanyamushumo dza zwa u dalela zwitshavha, mafulo a tsivhudzo na dzi*zimbizo*.

Roḡhe ri nga kona u ita uri Afrika Tshipembe ḡi vhe shango ḡavhuḡi nga u tou rangisa phanḡa muya wa Vhuthu khathihi na u ḡanganedza maitele a ḡhanganelano. Nga u tou ita zwenezwo, ri nga kona u fhaḡa shango ḡi re na mvelaphanḡa nahone ḡi vhuudzaho mudzulapo muḡwe na muḡwe.